

Hogyan helyes: eendő vagy evendő?

A magyar nyelv természetes nyelv, így nyilvánvalóan vannak úgynevezett nyelvi hiányok, „olyan lexémák, amelyeknek ragozási sora hiányos: paradigmájukból hiányoznak bizonyos szóalakok, olyanok, amelyek az azonos szófajba tartozó lexémák többségénél egyébként megvannak” (H. Varga 2012: 88). A *tesz, vesz, lesz, eszik, iszik, hisz, visz* igék tótanilag egy csoportba tartoznak, a többalakú, *sz*-es és *v*-s változatú igék sorába, és közülük csupán háromnak van gyakran használatos beálló melléknévi igenévképzős alakja: *teendő, veendő, leendő*. Az *evendő, ivandó, hiendő, viendő* ritkábban fordul elő az internetes keresőoldalakon. Mint látható, hol a magánhangzós tőhöz járul a képző, hol a *v*-s tőhöz. Például: „Errefelé direkt héjastul *evendő* borsó is van.” „Aki ilyen, isteni és katolikus hittel *hiendő* tételt – vagyis dogmát – tagad, vagy makacsul kételkedik benne, az eretnek.” „Deríts e múltó év borához / *S* az *ivandó* nagy áldomáshoz / Méltó, dicső napot reánk!” (Tompá Mihály: Eger határában) „Így a *viendő* ruhák kiválasztását jobban segíti, ha az átlaghőmérséklettől való átlagos eltérést is ismerjük.” Az *iandó* kizárólag az archaikus vallási, költői nyelvben fordul elő, például: „Ihatjátok-e az kelyhet, kit én *iandó* vagyok?” (Müncheni kódex), az *eendő* soha nem fordul elő. Ilyenkor rokon értelmű szavakkal élhetünk, például: *elfogyasztandó*, vagy körülírást is alkalmazhatunk: amit majd *meg kell enni*.

A hívva helyett nem volna kívánatos jóváhagyni a hívva alakot?

A kérdézet igének két töváltozata van: *hív* és *hi*. A nyelvi variativitás elsősorban a lexémaszinten jelentkezik, jelen esetben a töváltozatokéban (I. Istók–Lőrincz G.–Lőrincz J. 2021: 330; Lőrincz G.–Lőrincz J. 2020: 241). Attól függően, hogy a toldalék melyik igetőhöz járul, kétféle határozói igeneves alak létezik, a *hívva* és a *híva*, mindkettő helyes, és ugyanazt jelenti. Igaz, a Magyar helyesírási szótár (MHSz. 2017: 233.) a *meg van hívva* szerkezetet tartalmazza, tehát a régies *hi* alakhoz kapcsolja a képzőt. Hasonlóképpen járhatunk el a *szív* és az *óv* igék esetében. Az MHSz. nem tartalmazza a *szíva* vagy *szívva* alakot, de az *óva int* szó szerkezetet igen (41.). Az ÉKsz. szerint a *hi*, *szí* alak népi, népnyelvi, régies forma (526., 1268.), illetve a már említett *óva int* szó szerkezetet is tartalmazza (1022). Ebben az esetben is kétféle írásmód helyes: ha a *szí* tőhöz járul a toldalék: *szíva*, ha a *szív* tőhöz: *szívva*; ugyanígy: *óva*, *óvva*. Például: „A kiadó úgy döntött, egy civil jogvédő szervezet jogászait is segítségül *hívva* jogi útra tereli az ügyet.” „A buliról feltöltött képek amúgy különösen rossz érzést kelthetnek azokban, akik nincsenek rá *meghíva*.”

A magyar helyesírás és nyelvtan milyen szabályai támasztják alá a Művészetek Palotájának rövid ü-s rövidítését, a Müpát?

A Művészetek Palotája neve viszonylag újnak számít az intézmények sorában, mégis hamar elterjedt a név rövidített változata. Az írásmód sokféle változatával találkozhatunk az interneten, a sajtóban: MüPa, MÜPA, MüPa. A Művészetek Palotája szabályos rövidítése: Müpa (az AkH. 417. oldala, illetve 286. a) szabálypontja alapján). A Müpa írásmód az Osiris Kiadónál megjelent Helyesírás című kötetben (407. o.) leírtakkal magyarázható: olykor a magánhangzó időtartamát tekintve van eltérés a szóösszevonásos és a teljes alak között. Ez a megoldás a szóösszevonások esetében elfogadható, például: Oviber (Országos Vízügyi Beruházási Kft.); Tüvati (Tűz- és Vagyondvédelmi Társasági Intézmény); Müha (Művészetek Háza, Miskolc). Ezekben az esetekben tehát a szóösszevonások magánhangzói megrövidülnek. Ennek ellenkezőjére is van példa, amikor megnyúlik: Mentálhigiénés Segítő Központ, MeSeKő.

Külföldi tulajdonnevek toldalékolásával kapcsolatos a kérdésem. A kedvenc íróm felkért, hogy nézzem át az írását, amiben az egyik szereplőnek a *Glu* fantázianevet adta. A toldalékolás során következetesen hosszú *ú*-val írta a név utolsó betűjét: Glúhoz, Glútól. Jeleztem neki, hogy szerintem ez helytelen. Ő egy korábbi könyvének a példáját hozta fel ellenetesként, amiben Adorno német filozófus nevét Adornótól, Adornóhoz módon írta, és az akkori szerkesztője jóváhagyta. Melyikünknek van igaza?

Jól érzi, hogy itt valami furcsaság van, és Önnek, bizony, igaza van, ugyanis a szabályzat csak az *-a*, *-e*, *-o*, *-ő* végű idegen szavak és nevek esetében rendelkezik arról, hogy toldalékolás során megnyúlik a szóvégi magánhangzó. Így pl. Oslo ragozott alakja Oslóban, Malmö ragozott alakja Malmöből, (vö. AkH. 216. a). A korábbi szerkesztő tehát helyesen járt el, amikor az Adorno nevet úgy toldalékolta, hogy Adornót, Adornóval. A kedvenc írója nyilván jót akart, és a fenti szabály alapján gondolkodhatott – logikusan –, de neki ezúttal nincs igaza: a *Glu* tulajdonnév ragozott alakjainál ugyanis nem nyúlik meg a szóvégi magánhangzó, itt a kiejtés elvét vesszük alapul, így lesz a *Glu* névből *Glut*, *Gluval*, *Glunál*, *Gluért* stb. alak. Ugyanúgy, mint a többalakú köznevi szótövek esetében: *kutya-kutyát*, *eke-ekét*. Rövid *o*-ra csak a *no* és a *nono* végződi, rövid *ő*-re végződő pedig nincs. Az *u*-ra végződő köznevek sem nyúlnak meg toldalékoláskor, pl. *alku-alkut*, *bábu-bábuval*, *daru-darunak*, *hamu-hamuról* stb., valamint az *i* végűek sem: *mi-mit*, *ki-kit*, *úrfi-úrfít*.

Egybeírjuk-e a klakkcilinder összetételt?

A francia eredetű, hangutánzó klakk szó jelentése: összelapítható, rugóval ellátott béli cilinder. Az összetétel tehát tautologikus, önismétlő, a javasolt írásmódja: *klakk-cilinder*. Magyarításai: kürtőkalap, tornyos kalap, szokásmondás: Klakkba, frakk-

ba öltözött. Régies használatú, például: „Éjjel állítólag látták még végigmenni a folyosón frakkban, lazán vállaira hajtott selyembéléses fekete gallérban, kezében összehajtott klakkcilinderrel, bot nélkül” (Gigerli. Aradi Közlöny, 1934. október 28.). Arany János 1860-ban született, Cilinder című bókversében így ír: „A kalapom cilinder, / Nem holmi csekélység, / Ha fölteszem: magasság, / Ha leveszem: mélység.” A klakk szó második jelentése: bértaps; valamely színház vagy egy-egy fellépő művész bizalmi embere által megszervezett, olykor pénzzel, esetleg ingyenes belépéssel díjazott csoport, amelynek az a feladata, hogy tüntető tapssal, ünnepléssel a közönséget is tapsra, ünneplésre serkentse. Például: „A klakk nagyon jó működött, mert hatására a nézőtér állva tapsolt a darab végén.” „A televízió ma is alkalmaz klakkot, amikor nézők vannak a stúdióban.”

Átnéztem a férfikézilabda-mérkőzés, férfi-kosárlabdabajnokság, férfi kézilabdavilágbajnokság stb. típusú kifejezések írásmódját. Hogy írjuk: férfi vízilabdacsoporthmérkőzések vagy férfivízilabda-csoportmérkőzések?

Az AkH. 141. pontja, azaz a mozgószabály alapján ha egy már kötőjellel tagolt szóhoz újabb, szintén kötőjellel kapcsolandó utótag járul, az első kötőjelet kihagyjuk, vagyis az eredetileg kötőjelezett szórészt az új alakulatokban egybeírjuk, és az új utótagot írjuk kötőjellel: *anyagcsere-vizsgálat, de anyagcserevizsgálat-kérés*. Ebben az esetben nem utótagot, hanem előtagot kapcsolunk a szóhoz. Az Osiris Helyesírásban ez alapján szerepel *férfi-kézilabdavilágbajnokság, férfi-kézilabdamerkőzés, férfi-kosárlabdabajnokság, férfi-kézilabdavilágbajnokság* (704. o.), így a helyes írásmód: *férfi-vízilabdacsoporthmérkőzés*.

Szakirodalom

- H. Varga Márta 2012. A magyar szókészlet hiányos paradigmájú főnevei: a plurale tantumok. *Magyar Nyelvőr* 88–96.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor – Lőrincz Julianna 2021. A lexikai variánsok és az alakpárok kapcsolattrendszere. *Magyar Nyelvőr* 330–56. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.3.330>
- Lőrincz Gábor – Lőrincz Julianna 2020. A nyelvi variativitás elméleti kérdései. *Magyar Nyelvőr* 229–53. DOI: 10.38143/Nyr.2020.2.229
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Magyar helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2017. (MHSz.)

Minya Károly

nyelvész, főiskolai tanár

Nyíregyházi Egyetem Nyelv-
és Irodalomtudományi Intézet

E-mail: minya.karoly@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2421-3580>